

váradai énekeskönyvet azért nem említi külön, mivel azt sommásan és jogosan a debreceni könyvek egyenként nem részletezett sorozatába tartozónak tekintette.

Csupán Kálmáncsehi könyvének időrendi sorolásával (1554 és halála éve: 1557 között)²⁸ nem lehet egyetérténi életútjának számba vétele alapján. Debrecenben könnyen elfelejthették Kálmáncsehi antiluturikus radikalizmusát, amikor éppen az ő könyve, vagy annak egyes lezármozottja szerint énekeltek még Szilvásújfalvi idején is reggelenként a himnuszokat, antifonás zsolnárokat, responsoriumokat, versiculusokat stb. Érthető azért, hogy Szilvásújfalvi a nyilván impressum nélküli könyvet Kálmáncsehi élete végére, közelebről a Petrovics védnöksége alatti második debreceni időre teszi. Ellenfelei jobban emlékeznek és még több évtizeddel halála után is fel-fel hánytorgatják valóságos vagy eltúlzott viselt dolgait. (Schesaesus!)

Az elveszett könyv adatait tehát így lehetne könyvészeti nyilvántartásba venni:

(*Krakkó?*) (1542/46)

Az keresztényi gyülekezetben való reggeli Eneklesek melyeket Primaknak hinak.

Magyarra fordította az Psalmusokkal egyetemben Kalmancsehi Marton Mester — 8°

Schulek Tibor

Ismeretlen adatok Faludi Ferenc életéből

Az alábbiakban Faludi Ferenc életének néhány, eddig ismeretlen adatát kívánjuk közölni, illetve egy-két tévedést helyesbíteni. Cikkünk legkevésbé sem törekszik tehát akár Faludi pályájának, akár Faludi biográfiájának összefüggő bemutatására, hanem — mintegy glosszákat fűzve életének egyes fordulataihhoz — annak sötétben maradt vagy rosszul megvilágított helyeit kívánja új fénybe állítani.

Teológiai és matematikai tanulmányait, miként ismeretes, Bécsben végezte 1730 és 1734 között. Már korábban, 1725-ben megszerezte a filozófiai doktorátust; Bécsben egy éven át hallgatott felsőbb matematikát és négy esztendőn keresztül teológiát.¹ Gyárfás Tihamér könyve² közli tanárainak névsorát is. Közülük kiemelkedett Erasmus Fröhlich (1700–1758), aki nemcsak a történelemtudományban, de a numizmatika kérdéseiben is világhírességnek számított. Az iskola magas színvonalát mutatja, hogy utóbb ott tanított Michael Denis, a jeles irodalomtörténész, költő és fordító és a mi Pray Györgyünk is.³

Nevének helyesírására vonatkozóan végső érvek látszik, hogy a budai Szent Anna templom plébániai anyakönyveibe mindig *i*-vel írta alá nevét keresztelések és temetések bejegyzésekor. Egyébként, miként közismert, nem egészen egy évet élt Budán 1734 novemberétől — 1735 októberéig.

Római tartózkodásának idejéből semmi dokumentum nem maradt fenn, csak a rávonatkozó rövid, hivatalos minősítés; ez viszont érdeklődésre tarthat számot: „Ingenium: bonum — prudentia: supra mediocritatem — iudicium: super mediocritatem — experientia: bona — naturalis complexio: sanguineo-melancholica — profectus in litteris: bonus — talentum ad Societatis ministeria: bibliothecarium, decisorem casuum.” (Tehetsége: jó. — Okossága: átlagon felüli. Ítéletképesége: átlagon felüli. — Gyakorlati érzéke (tapasztalatai tudása): jó. — Vérmérséklete: szangvinikus-melankólikus. — Tudományos képzettsége: jó. — A Jézus-Társaság melyik munkakörére van különleges tehetsége?: könyvtárosságra és az életben (főképp a lelkipásztorokodásban) előforduló gyakorlati problémák megoldására (ehhez természetesen szükséges elméleti tudás és józan bölcsesség).⁴

Nyomdaigazgatói tevékenysége idején, tehát 1748 és 1750 között, miként Zelliger Alajos publikációjából kiderül,⁵ hetvennyolc könyvet nyomtattak a nagyszombati egyetem nyomdájában. Ott megjelent saját munkáit Gyárfás ismertette. A többiek majd mind kevésbé jelentékeny egyházi művek, néhány fontosabbat érdemes azonban említenünk:

Apologorum moralium libri VI. Elegiarum unicus. Authore P. Constantio a Passione Domini. Tyrnav. 1748.

²⁸ CZEGLÉDY S.: i. m. 362.

¹ Vö. GÉFIN GYULA: Faludi Ferenc. Bp. 1942. 2–4.o.

² GYÁRFÁS FERENC: Faludi Ferenc élete. Bp. 1911.

³ HUGO HURTER S. J.: Nomenclator literarius recentioris theologiae catholicae. Az 5 kötetes mű harmadik kiadása Bécsben 1903/13. Lexikon für Theologie und Kirche. Bd. IV. S. 209. Wien, Herder 1932.

⁴ Másoknak, Révai Miklósnak, Bitnitz Lajosnak és Painter Mihály szentadalberti prépostnak róla szóló jellemzését lásd GÉFIN: i. m. 20–21.

⁵ ALOYS ZELLIGER: Pantheon Tyrnaviense bibliographicam continens recensionem operum typis Tyrnaviensibus aa. 1579–1830. Tyrnavae 1931.

Sandini Ant. *Historia familiae sacrae ex antiquis monumentis collecta*. Tyrn. 1748.

Zacharias a S. Elisabeth: *Elementa juris prudentiae theologicae sive Institutionum Justinianorum epitome*. Defend. in colleg. Scholarum piarum Nitriensi Vincentius a S. Joan. Nepom. Tyrn. 1748.

A *köszegi kollégium rektori tisztét*, miként szintén közismert, 1750 és 1753 között töltötte be Faludi Ferenc. Volt esztendő, az 1751/52-es, mikor 563 növendék járt a gimnáziumba, köztük Rájnis József, aki élete végéig Faludi nagy tisztelője maradt, mellette pedig a pesti egyetem leendő és első esztétika tanára Szerdahelyi György Alajos. Az iskola ügyét, s a hozzatartozó árvaházét Faludi nagyon a szíven viselte; nemcsak az énekkar bizonyítja ezt, melyet talán a római Schola Cantorum mintájára szervezett, Gyárfás arról is tudósít, hogy kis-színházi előadásokat is rendezett, hanem méginkább a Vármegyéhez intézett, kortörténeti értékű levele: „Tekintetes Nemes Vármegye. A köszegi Iskoláknak rongyos Állapottját és meg fogyatkozott ügyét, ezen könyörgő levelével terjeszti a' T. N. Vármegye eleibe azon Gymnasiumnak Rectora, és minthogy sok foltozását maga költségével fel nem éri, kéri alázatosan az Urakat, méltóztassanak, sive de aere publico sive privatis munificentijs valami segítséggel lenni, hogy tovább (sic!) is lehessen szolgálni és bősületesen fogadni az ide szándékozó sok Deákságot — most 600 Tanuló iffjú fogja meg köszönni, utób (sic!) többen fogják emlegetni ebbéli rajtunk könyörülő kegyességét a' T. N. Vármegyének. T. N. Vármegyének Leg kiseb' alázatos szolgálja Faludj Ferentz Coll. Rector m. p. a.”⁶

A *jezsuita rend feloszlatásakor* (— ami ellen egyébként Magyarországon az uralkodó körök is tiltakoztak, köztük például Mária Terézia és Zichy Ferenc gróf, győri püspök⁷ —) Faludinak is válaszólnia kellett arra, mit szándékozik tenni. Tanártársai többnyire az életben igyekeztek tudásukat hasznosítani, ő viszont „Exit ex domo se alibi ad quietem repositurus”. A további kérdésekre rövid a válasza: Interimialis provisio: nulla. — Projectata accomodatio: nulla. 2. („Emegy a házból, hogy fejét máshol pihenőre lehajtsa.”) Egyházmegyébe bizonyára nyert volna felvételt, de fáradt volt ahhoz, hogy új életet kezdjen, s nem is akart hűtlen lenni rendjéhez. Maradt: „néhai jezsuita”.

Klára húgához sem mehetett, akkor az is nagy szegénységben élt. Faludi választása végül a rohonci Hauser-féle alapítványi szegényháza esett. Rohonc csendes, békés, erdővel övezett helység, az Alpok tövében, távol a világ zajától. Ősei ott vagy a közelben születtek, ott éltek. Fáradt, fájó lelke oda vágott.

„A forgott pásztorok messze kergettetnek
És a sehonnajak elé kerestetnek . . .
'Előttünk, utánunk csak a keserves kár,
Magam elbúdosom, a hol pásztor nem jár”.
(V. *Ecloga*).

Rohonc Batthyány Lajos nádor halála után fiának, Józsefnek tulajdona lett, aki akkor Kalocsa érseke volt, és 1776-ban hercegprimás lett. A szegényház felügyelete hozzá tartozott. Tőle kért, s kapott engedélyt Faludi a beköltözéshez. Batthyány József gyakrabban időzött Rohoncon. Lehetséges, hogy Faludi őt ajándékozta meg költeményeinek a Nemzeti Múzeumban őrzött díszes kéziratával.

Celláját könnyen megszokhatta, hisz életének nagyobb részében cellában lakott. Valószínűleg azokkal a kis (római?) képekkel díszítette cellájának falait, amelyeket hagyatékában találtak. — Ha helytálló Lipovics István feljegyzése, akkor Faludi cellájának clausura által szerzetesi jellegét óhajtott adni. Lipovics István szombathelyi teológiai tanár *Miscellania* c. 479 + 26 oldalas kéziratában a 99. oldalon 1836-ban a következőket írta: „Fertur de Francisco Faludy, celebri nostro Poeta, quod mulierem nunquam siverit in suum cubile intrare, sed ad Januam stans colloquebatur”. (Neves költőnkről Faludy Ferencről mondják, hogy nőt sohasem engedett szobájába belépni, az ajtóban állva beszélt vele.)

Évi nyugdíja háromszáz forint volt, — és semmiféle más jövedelmet nem élvezett.

Hosszú idő óta, Bitnitz Lajos szombathelyi liceumi tanár (későbbi akadémikus) 1822-ben Bacsányi Jánoshoz intézett levele nyomán⁸ tartja magát a nézet — Gyárfás is átveszi —, hogy Faludi beneficiátusságot élvezett volna. Ez tévedés. Szily püspök 1778. október 22-én világosan

⁶ Az irat jelzése: Zala vármegye levéltára közgyűlési iratok, 1752. október 20, közgy. sz. nélkül. Itt közlök két apróbb adalékot is. A Széchenyi Könyvtár Kézirattárában levő, 1752. július 17-i datálású levél címzettje nem ismeretlen, hanem egy bizonyos Nagy, akinek egyik fia jezsuita magister volt akkor a köszegi gimnáziumban, a másik jezsuita kandidátus Sopronban. Köszeghez kötődik a *Nincsen neve* című vers is: noha Gyönnyösről beszél, valójában egy Szveticné nevű köszegi öregasszonyt gúnyol ki (lásd: Révai Miklós levele Kazinczyhoz, MTA. Levéltár, Magyar Irodalmi Levelezés, 4. r. 24.)

⁷ Részletesebben lásd: GÉFIN: i. m. 11–12.

⁸ Batsányi János és Bitnitz Lajos levelezése, közli GÉFIN GYULA ItK 1932.

azt írta a Királyi Helytartó Tanácshoz, hogy: „Praeter unicum Pensionem Regiam nullum beneficium, nullum officium, consequenter nullum etiam subsidium habet.” (Az egyetlen királyi nyugdíjon kívül, semmiféle beneficiuma, javadalma, semmiféle hivatala, következésképpen semmiféle segélye nincs.) A kérdéses rohonci beneficium egyébként a győri egyházmegyei levéltár felvilágosítása szerint az 1771., 1776., 1777. években üresedésben volt (vacat), 1778-ban nyerte el és élvezte 1813-ig Kercselich Mihály. A győri levéltárban az egyik 1774-es keltezésű, Rohoncra szóló jelentés azt is említi, hogy Faludinak nem volt jurisdicciója, ennek híján el se nyerhette a beneficiátusságot, — s végső soron fáradt, törődött volt már akkor ahhoz, hogy a beneficiátussággal járó sokféle tevékenységet végezni tudja.

Egyházmegyéje életéből azonban nem maradt ki teljesen.⁹ 1777-ben ódával köszöntötte Szily Jánost, az új püspököt, 1778-ban pedig, mikor egy felállítandó papnevelőre gyűjtöttek, noha nem is volt tagja az egyházmegyének, nagyértékű könyvet ajándékozott: a híres Robertus Stephanus (Estienne) kiadásában és nyomdájában megjelent kétkötetes Bibliát. Az újszövetségi rész Beza fordításának első kiadása.¹⁰

A *hagyatékkára* vonatkozó feljegyzéseket néhány kisebb sajtóhibával Gyárfás könyve közölte: a leltárból is az derül ki, mennyire szerényen élt, — „alte”, „abgetragen” írják oda majd minden ruhája elé. A leltár egyébként hátrahagyott könyveinek jegyzékét is tartalmazza.

A verseit tartalmazó kéziratok szerencsésen fennmaradtak, sorsuk ismeretes.¹¹ A négy eclogát magába foglaló *Kis János*-féle kézirat viszont, Gyárfás feltételezésével ellentétben a szombathelyi egyházmegyei könyvtárban van. (A könyvtárat Szily püspök alapította 1791-ben és falait Dorfmeister festette ki; utóbb 1882 és 1884 között bővítették, az új helyiségeket Storno díszítette.)

Faludi végső óráiról Fatovich János rohonci esperes-plébános írt jelentést a szombathelyi szentszékekhez csatolva a hagyatéki jegyzőkönyveket. Ezeket az iratokat Toldy még ismerte, utóbb azonban elveszték, s Gyárfás is csak a másolatot láthatta. Szerencsére a könyvtár 1928 — 29-es rendezésekor előkerültek, s azóta a szeminárium könyvtár kézirattárában az érdeklődő megtekintheti őket.

Befejezésül köszönetet mondok mindazoknak, akik az adatok szolgáltatásában és közzétételében segítségemre voltak: elsősorban Szauder Józsefnek és Nagy Miklósnak, majd Pór Péternek, P. Van Oppenraay-nak, a római jezsuita generalicia asszisztensének, P. Karl Prümm S. J. professzornak, Borsa Gedeonnak, a Hittudományi Akadémiának, stb.

Géjin Gyula

Adalékok Komjáthy Jenő életrajzához

Mivel Komjáthy Jenő elvonultan élt szenici magányában, távol a korabeli irodalmi élettől és barátaitól, emberi egyénisége, mindennapi küzdelmes élete szinte teljesen „homályban” maradt az utókor előtt. Minden esendőségében és nagyságában a költőt csupán egy ember értve és ismerte meg igazán, „Éloa”, Márkus Gizella, a hűséges élettárs. Az ő szemérmes és rövid elbeszéléseiből, visszaemlékezéseiből ismerhették meg gyermekei és unokái a fiatalon elhunyt embert.

Ezekkel a családban fennmaradt emlékekkel szeretném (mint a költő dédunokája) kiegészíteni, világosabbá tenni Komjáthy Jenő életrajzi adatait, és korrigálni az esetleges félreértéseket életrajzában.

⁹ A rohonci szegényházzal, Faludi életmódjáról és a korszak lírájáról részletesen írtam idézett munkámban

¹⁰ A második kötetbe bele is jegyezték az adakozást: Ex libris Seminarii Sabariensis per An-mum Rndum Dnum Franciscum Faludi donati 1778. Mivel a könyv ritkaság, közlöm leírását és könyvészeti adatait: „British Museum Nyomtatott Könyvek Általános Katalógusa Vol. XVI. p. 3. Biblia. Latin. — Biblia Vtriusque Testamenti. (Ó-Szövetség fordította S. Pagninus, a fordító és F. Vatablis jegyzeteivel; Apocrypha, fordította C. Baduellus, saját jegyzeteivel; és az Új-Szövetség, fordította T. Beza saját jegyzeteivel; az egésznek Vulgata fordításával együtt.) (Index. — Hebraea, Chaldaea, Graeca et Latina nomina . . . adiecta eorum expositione.) (Kiadta R. Estienne.) ff. 188. 316., 436, 336, 155. 141. Excudebat R. Stephanus: (Geneva) Calend. Martii (Március 1.) 1577, 56. fol. 3037. f. 5. Az Új-Szövetség címlapján 1556 dátum van, de a colophonban 1557. Beza újszövetségi fordításának első kiadása. (Másik példány) 2. g. 2 — 4. Hiányos; hiányzik az Indices.

¹¹ Lásd: NÉGYESY LÁSZLÓ: Faludi Ferenc versei. Bp. 1900. 95 — 112. — GYÁRFÁS: I. m. 47 — 48.